

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 21^{ου} ΑΙΩΝΑ

I. Η διεθνής εξέλιξη

Είναι κοινός τόπος ότι μετά την τυπογραφία το Internet έφερε ριζική αλλαγή στην επικοινωνία και δημιούργησε μία νέα κουλτούρα, κυρίως γιατί εκμηδένισε τις αποστάσεις δίνοντας τη δυνατότητα άμεσης διακίνησης των πληροφοριών και των δεδομένων. Μουσικά, οπτικοακουστικά ή άλλα έργα διατίθενται στον κυβερνοχώρο με μεγάλη ταχύτητα και ευκολία φέρνοντας τους ανθρώπους πιο κοντά στο παγκόσμιο ιντερνετικό χωριό. Στις αρχές της νέας αυτής χιλιετίας το πιο σύγχρονο θέμα είναι η προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία των πληροφοριών. Είναι αναμφισβήτητο ότι το διαδίκτυο συνιστά τη μεγαλύτερη τεχνολογική επανάσταση της μεταβιομηχανικής περιόδου. Στο χώρο πάντως της πνευματικής ιδιοκτησίας οι ρυθμίσεις που θεσπίστηκαν δεν έφεραν την επανάσταση. Ακολουθήθηκε η γνωστή αρχή της διαμόρφωσης και προσαρμογής της νομοθεσίας στις τεχνολογικές εξελίξεις. Είναι άλλωστε γνωστό ότι η τεχνολογία ήταν εκείνη που βοήθησε στη θέσπιση του δικαίου αυτού και συνέβαλε στη διαμόρφωση και προσαρμογή της εκάστοτε ισχύουσας νομοθεσίας. Η πνευματική ιδιοκτησία εμφανίζεται ιστορικά την εποχή που ο Γουτεμβέργιος ανακάλυψε την τυπογραφία και η όλη ιστορική πορεία αναδεικνύει ότι το δίκαιο αναπτύχθηκε παράλληλα με την εξέλιξη της τεχνικής. Η φωτογραφία, ο κινηματογράφος, το ραδιόφωνο, η τηλεόραση, οι μαγνητοταινίες, οι δίσκοι, οι κασέτες, τα CD, οι βιντεοταινίες, η φωτοτυπία, τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών και οι βάσεις δεδομένων εντάχθηκαν στο σύστημα της πνευματικής ιδιοκτησίας και οδήγησαν σε νέα μορφή έργων ή σε νέους τρόπους διάδοσης και εκμετάλλευσης. Το ίδιο ισχύει και για την ψηφιακή τεχνολογία στην οποία εντάσσονται τα πολυμέσα.

Πρόδρομος της προστασίας με την πνευματική ιδιοκτησία υπήρξαν τα προνόμια που απονεμήθηκαν από το κράτος αρχικά στους τυπογράφους και εκδότες και αργότερα στους δημιουργούς. Τα προνόμια αυτά, εξασφάλιζαν τη μονοπωλιακή χρησιμοποίηση της τυπογραφίας για ένα περιορισμένο χρονικό διάστημα και αποτελούσαν σε ένα πρώτο στάδιο ένα μηχανισμό προστασίας των επαγγελματικών συμφερόντων των εκδοτών και ένα μέσο λογοκρισίας. Η παραχώρηση των

προνομίων άρχισε αργότερα να εξαρτάται από τη συναίνεση του δημιουργού και έτσι έγινε το πρώτο άμεσο βήμα αναγνώρισης της προστασίας με βασικό δικαιούχο το δημιουργό.

Στην εποχή των πρώτων νομοθετικών ρυθμίσεων περιλαμβάνονται το Αγγλικό Copyright Act του 1709, η Γαλλική νομοθεσία του 1791 και 1793, ο Νόμος των ΗΠΑ του 1790 και ο γερμανικός Νόμος του 1871. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από την αρχή της εδαφικότητας και την έλλειψη διεθνούς προστασίας. Αυτό σημαίνει ότι η προστασία που αναγνωρίζεται σε ένα κράτος δεν εφαρμόζεται στο άλλο. Το 19^ο αιώνα τα κράτη αρχίζουν να επιζητούν την ενίσχυση της προστασίας σε διεθνές επίπεδο γιατί αντιμετώπισαν τα πρώτα προβλήματα πειρατικής αναπαραγωγής. Τότε αρχίζει η υπογραφή διμερών συμβάσεων για την προστασία των έργων με βάση την αρχή της αμοιβαιότητας. Έτσι τέθηκαν τα θεμέλια για τη διεθνή προστασία που καθιερώθηκε το 1886 με τη Διεθνή Σύμβαση Βέρνης και στηρίζεται στη γνωστή αρχή της εξομοίωσης των ξένων δημιουργών ή έργων που προστατεύονται από τη Σύμβαση προς τους υπηκόους της χώρας, όπου ζητείται η προστασία (*principe d'assimilation de l'unioniste au national*). Η τελευταία αναθεώρηση έγινε στο Παρίσι το 1971 (Ν.100/1975 ΦΕΚ16Α). Η Διεθνής Σύμβαση Βέρνης έχει παγκόσμιο χαρακτήρα και αποτελεί το πιο σημαντικό νομοθέτημα που εξασφάλισε την ειρηνική συνύπαρξη του ευρωπαϊκού-ηπειρωτικού συστήματος προστασίας και του copyright.

Η Διεθνής Σύμβαση Βέρνης συνιστά αποτέλεσμα ευρωπαϊκής συνεργασίας και προσπάθειας κατοχύρωσης της πνευματικής ιδιοκτησίας σε διεθνές επίπεδο. Το ίδιο θα μπορούσε να πει κανείς και για τη Διεθνή Σύμβαση Ρώμης για την προστασία των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών, των παραγωγών φωνογραφημάτων και των ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών (1961). Ας σημειωθεί ότι οι ΗΠΑ έγιναν μέλος της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης το 1988, ενώ δεν έχουν προσχωρήσει στη Διεθνή Σύμβαση Ρώμης.

Στο τέλος του 20^{ου} αιώνα παρατηρείται μία νέα τάση σύνδεσης της πνευματικής ιδιοκτησίας και των άλλων δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας με το εμπόριο. Αποτέλεσμα αυτής της ενέργειας ήταν η Συμφωνία TRIPS, δηλαδή η Συμφωνία για τα Δικαιώματα Διανοητικής Ιδιοκτησίας στον Τομέα του Εμπορίου που περιλαμβάνεται στην Τελική Πράξη του Γύρου της Ουρουγουάης (Μαρακές 1994). Ήδη από το 1984 οι ΗΠΑ τροποποίησαν τον Εμπορικό Νόμο και περιέλαβαν τη διανοητική ιδιοκτησία στη διαδικασία του Κεφαλαίου 301. Με βάση την εμπορική

αυτή διαδικασία η αρμόδια Υπηρεσία Προεδρικού Εκπροσώπου Εμπορίου των ΗΠΑ ανακοινώνει τις αποφάσεις της αμερικανικής κυβέρνησης έναντι τρίτων χωρών για έλλειψη κατάλληλης προστασίας στον τομέα της διανοητικής ιδιοκτησίας και δίνει τη δυνατότητα επιβολής κυρώσεων και αντιποίνων οικονομικής φύσεως.

Η φιλοσοφία της Συμφωνίας TRIPS είναι διαφορετική από εκείνη της Διεθνούς Σύμβασης της Βέρνης: επίκεντρο δεν είναι ο δημιουργός και το έργο του αλλά η προστασία της ελευθερίας του διεθνούς εμπορίου. Στο προοίμιο ρητά αναφέρεται ότι ο σκοπός των TRIPS είναι ο περιορισμός των στρεβλώσεων και των εμποδίων για το διεθνές εμπόριο, παράλληλα με την ανάγκη προώθησης αποτελεσματικής και επαρκούς προστασίας των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας. Πολλές από τις διατάξεις των TRIPS αποτελούν επανάληψη των ρυθμίσεων της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης και της Διεθνούς Σύμβασης Ρώμης. Ο κανόνας όμως της προστασίας του ηθικού δικαιώματος (άρθρο 6 δις ΔΣΒ) δεν προβλέπεται ούτε επιβάλλεται. Προβλέπεται πάντως η προστασία των προγραμμάτων Η/Υ και των βάσεων δεδομένων, καθώς και η αναγνώριση του δικαιώματος εκμίσθωσης για τα κινηματογραφικά έργα και τα προγράμματα Η/Υ.

Η Συμφωνία TRIPS βασίζεται στην αρχή της εθνικής μεταχείρισης και του μάλλον ευνοουμένου κράτους. Οι περισσότερες διατάξεις έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα και είναι θεμελιώδους σημασίας οι ρυθμίσεις για την επιβολή των δικαιωμάτων και τη διαδικασία επίλυσης διαφορών. Οι διαβουλεύσεις στον ΠΟΕ και η διαδικασία επίλυσης διαφορών έφεραν τα κράτη αντιμέτωπα με μία νέα κατάσταση σε παγκόσμιο οργανισμό. Πέρα από την εξέταση της εθνικής νομοθεσίας για την πνευματική ιδιοκτησία και τις ρυθμίσεις για την επιβολή των δικαιωμάτων με στόχο τη διαπίστωση ή όχι της συμμόρφωσης της εσωτερικής νομοθεσίας στις διατάξεις της Συμφωνίας TRIPS, τα κράτη έχουν να αντιμετωπίσουν και τη διαδικασία επίλυσης διαφορών που πολλές φορές επεκτείνεται σε θέματα τα οποία είναι αμφίβολο αν εμπίπτουν στη Συμφωνία TRIPS, όπως ο τρόπος απονομής δικαιοσύνης σε εθνικό επίπεδο.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η Ευρώπη, με την πρωτοβουλία ορισμένων άλλων κρατών, ζήτησε την πολιτιστική εξαίρεση για να μείνει ο οπτικοακουστικός τομέας έξω από τη GATT. Το ερώτημα όμως που τίθεται είναι για πόσο καιρό ακόμη η πνευματική ιδιοκτησία θα αντέξει στην άρνηση της εμπορευματοποίησης. Η άποψη ότι υποκείμενο του δικαιώματος είναι ο δημιουργός-φυσικό πρόσωπο που αποκτά την πνευματική ιδιοκτησία πρωτογενώς, ενώ το νομικό πρόσωπο γίνεται δικαιούχος

δευτερογενώς, ηχεί πολλές φορές παράξενα, όταν το έργο αντιμετωπίζεται σαν εμπόρευμα ή οικονομικό προϊόν. Οι διεκδικήσεις δεν προέρχονται από τους δημιουργούς και τους καλλιτέχνες, αλλά από τις εταιρείες που κατέχουν τα δικαιώματα. Κατά τη συζήτηση του Σχεδίου Πολυμερούς Συμφωνίας Επενδύσεων στον ΟΟΣΑ, οι χώρες που εκπροσωπούν το ευρωπαϊκό σύστημα προστασίας, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, ζήτησαν επίμονα την εξαίρεση της πνευματικής ιδιοκτησίας από την έννοια των «επενδύσεων». Η Συμφωνία αυτή χαρακτηρίστηκε ως εχθρός των δημιουργών που παραλίγο να εξομοιωθούν με τους επενδυτές. Οι διαπραγματεύσεις έληξαν υπέρ των δημιουργών χωρίς να ολοκληρωθούν οι εργασίες σύνταξης του τελικού κειμένου. Αυτό το αποτέλεσμα ήταν ακόμα μία επιτυχία του ευρωπαϊκού πνεύματος και δεν θα πρέπει να ξεχαστεί.

Όσον αφορά τις δύο νέες Συνθήκες WIPO, δηλαδή τη Συνθήκη WIPO για την πνευματική ιδιοκτησία και τη Συνθήκη WIPO για τις ερμηνείες εκτελέσεις και τα φωνογραφήματα, γνωστές και ως Συνθήκες Internet, μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι οι ρυθμίσεις τους ανταποκρίνονται σε μία ευρύτερη συναίνεση όλων των τάσεων και συμφερόντων. Η διεθνής εναρμόνιση των δικαιωμάτων είναι το ζητούμενο. Οι δύο αυτές Συνθήκες δίνουν λύσεις σε ορισμένα από τα προβλήματα που δημιουργεί η ψηφιακή τεχνολογία και διαμορφώνουν το διεθνές θεσμικό πλαίσιο για την προστασία των έργων και καλλιτεχνικών εισφορών στην κοινωνία των πληροφοριών. Η πνευματική ιδιοκτησία έχει σχέση με τον πολιτισμό, με την τέχνη και τους καλλιτέχνες που ιδεολογικά δεν μπορούν να ανταποκριθούν σε καμία γενική κατεύθυνση ομοιομορφίας ή παγκοσμιοποίησης. Η αρχή της εθνικής μεταχείρισης και οι διατάξεις του συμβατικού δικαίου που παρέχουν στο δικαιούχο ένα ελάχιστο όριο προστασίας είναι οι κανόνες πάνω στους οποίους βασίστηκε η διεθνής προστασία πάνω από 100 χρόνια. Η προσπάθεια διεθνούς εναρμόνισης θα πρέπει να κατευθύνεται με βάση αυτά τα κριτήρια και να επιζητείται όσο το δυνατό ευρύτερη συναίνεση. Τα κράτη δεν μπορούν να δεχθούν την αλλοίωση του νομικού τους συστήματος, των παραδόσεών τους και της εθνικής τους κυριαρχίας. Κατά τη Διπλωματική Διάσκεψη για την προστασία των οπτικοακουστικών ερμηνειών που πραγματοποιήθηκε στη Γενεύη 7-20 Δεκεμβρίου 2000, επιζητήθηκε η διατήρηση των αρχών αυτών που αποτελούσαν τα όρια πέρα από τα οποία καμία διείσδυση δεν μπορούσε να επιτραπεί. Αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να σταματήσει ο διάλογος. Αντίθετα, το επιζητούμενο παγκόσμιο consensus είναι σκόπιμο να καθορισθεί με ανοιχτή συζήτηση και ελεύθερη επιλογή από όλη τη διεθνή κοινότητα, χωρίς όμως να

διαβρωθούν οι αρχές και οι νομικές παραδόσεις του κάθε κράτους. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το διαδίκτυο έχει παγκόσμιο χαρακτήρα. Ήδη έχει διαμορφωθεί το διεθνές πλαίσιο προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας και πρέπει περαιτέρω να επιδιωχθεί η βελτίωση και επέκταση των υπαρχουσών ρυθμίσεων χωρίς όμως το ένα σύστημα δικαίου να λειτουργεί σε βάρος του άλλου. Οι διεθνείς ρυθμίσεις είναι σκόπιμο να εξασφαλίζουν σε παγκόσμιο επίπεδο την προστασία όλων των έργων και δημιουργών στο νέο περιβάλλον της ψηφιακής μεταλλαγής.

II. Οι Κοινοτικές Οδηγίες

Σε κοινοτικό επίπεδο στον τομέα της πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων έχουν εκδοθεί πέντε οδηγίες, ενώ πρόσφατα εκδόθηκε και έκτη οδηγία που έχει σκοπό την επιλογή ορισμένων προβλημάτων που δημιουργούνται στην κοινωνία των πληροφοριών.

α) Οδηγία 91/250 για τη νομική προστασία των προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών.

Το λογισμικό είναι το μέσο που επιτρέπει την ψηφιακή μετατροπή και αποθήκευση των πληροφοριών. Τα προγράμματα (ηλεκτρονικών υπολογιστών) προστατεύονται ως λογοτεχνικά έργα με τις διατάξεις της πνευματικής ιδιοκτησίας.

β) Οδηγία 92/100 σχετικά με το δικαίωμα εκμίσθωσης, το δικαίωμα δανεισμού και ορισμένα δικαιώματα συγγενικά προς την πνευματική ιδιοκτησία στον τομέα των προϊόντων της διανοίας.

Η Οδηγία αυτή θεσπίζει το αποκλειστικό δικαίωμα εκμίσθωσης και δανεισμού για όλα τα έργα και τις εισφορές ορισμένων δικαιούχων συγγενικών δικαιωμάτων (ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών, παραγωγών και ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών) και εναρμονίζει τα συγγενικά δικαιώματα σε ομοιόμορφη βάση, η οποία υπερβαίνει σε πολλά σημεία το πλαίσιο της Σύμβασης της Ρώμης.

γ) Οδηγία 93/83 περί συντονισμού ορισμένων κανόνων όσον αφορά το δικαίωμα του δημιουργού και τα συγγενικά δικαιώματα που εφαρμόζονται στις δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις και την καλωδιακή αναμετάδοση.

Η Οδηγία στοχεύει στη δημιουργία ενός ομοιόμορφου νομικού πλαισίου στον τομέα της πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων για την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων δορυφορικής ραδιοτηλεοπτικής και καλωδιακής μετάδοσης στην Ευρώπη. Ένα βασικό σημείο της οδηγίας αφορά «την παρουσίαση στο κοινό μέσω δορυφόρου» η οποία τελείται στο κράτος προέλευσης των σημάτων-φορέων προγραμμάτων.

δ) Οδηγία 93/98 περί εναρμόνισης της διάρκειας προστασίας του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και ορισμένων συγγενών δικαιωμάτων.

Με την Οδηγία αυτή πραγματοποιείται πλήρης εναρμόνιση της διάρκειας προστασίας όλων των έργων και συνεισφορών που προστατεύονται με τα συγγενικά δικαιώματα. Η διάρκεια εναρμονίζεται στα 70 έτη μετά το θάνατο του δημιουργού και 50 έτη για τα συγγενικά δικαιώματα.

ε) Οδηγία 96/9 για τη νομική προστασία των βάσεων δεδομένων.

Η Οδηγία, αυτή έχει εξαιρετική σπουδαιότητα για την κοινωνία των πληροφοριών, λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι η πλειονότητα των νέων προϊόντων και υπηρεσιών θα παρέχονται μέσω βάσεων δεδομένων. Στην έννοια των βάσεων δεδομένων υπάγονται οι ψηφιακές ή ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων, αλλά και οι παραδοσιακές μη ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων. Η καινοτομία της Οδηγίας αυτής έγκειται στο γεγονός ότι αναγνωρίζεται, ένα *sui generis* δικαίωμα με το οποίο προστατεύονται οι βάσεις δεδομένων ανεξάρτητα από την προστασία με την πνευματική ιδιοκτησία.

στ) Οδηγία 2000/29/EK περί εναρμονίσεως ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και των συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία των πληροφοριών.

Βασικός στόχος της Οδηγίας αυτής είναι η νομική προστασία του δημιουργού και των συγγενικών δικαιωμάτων στο πλαίσιο της εσωτερικής αγοράς, ιδίως όσον αφορά την κοινωνία των πληροφοριών (άρθρο 1 παρ. 1). Οι ρυθμίσεις της Οδηγίας αυτής αντιστοιχούν κατά ένα μεγάλο μέρος στις διατάξεις των δύο Συνθηκών WIPO και δίνουν τη δυνατότητα μεταφοράς των διεθνών υποχρεώσεων σε κοινοτικό επίπεδο. Εναρμονίζεται το δικαίωμα αναπαραγωγής, το δικαίωμα παρουσίασης /διάθεσης στο κοινό, το δικαίωμα διανομής, ενώ παράλληλα προβλέπονται ένας εξαντλητικός και κλειστός κατάλογος εξαιρέσεων και περιορισμών, από τους οποίους υποχρεωτικό χαρακτήρα έχει μόνο η ρύθμιση που αφορά τις προσωρινές πράξεις αναπαραγωγής, ενώ για κάθε άλλη περίπτωση ο χαρακτήρας των εξαιρέσεων είναι δυναμικός, με συνέπεια τα κράτη μέλη να έχουν απλώς την ευχέρεια να θεσπίσουν ή όχι τους προβλεπόμενους περιορισμούς. Σημαντικό μέσο προστασίας αποτελούν τα τεχνολογικά μέτρα, οι πληροφορίες για τη διαχείριση των δικαιωμάτων καθώς και οι κυρώσεις και τα μέσα έννομης προστασίας. Μεγάλη σημασία για την προστασία των δικαιούχων στο διαδίκτυο έχει η ενίσχυση των δικαιωμάτων. Για το λόγο αυτό θα αναλυθούν τα τρία βασικά δικαιώματα που θεσπίζονται με τη νέα κοινοτική οδηγία, καθώς και οι ρυθμίσεις που αφορούν τα τεχνολογικά μέσα.

A. Τα περιουσιακά δικαιώματα

1) Το δικαίωμα αναπαραγωγής αποτελούσε πάντοτε θεμελιώδες δικαίωμα με απόλυτο και αποκλειστικό χαρακτήρα.

Σε διεθνές επίπεδο ουσιώδης είναι η διάταξη του άρθρου 9 της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης που αναγνωρίζει στους δημιουργούς λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών έργων το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν την αναπαραγωγή των έργων τους με οποιοδήποτε τρόπο και μορφή. Οι εθνικές νομοθεσίες διατηρούν την ευχέρεια να προβλέπουν περιορισμούς του δικαιώματος αναπαραγωγής σε ορισμένες ειδικές περιπτώσεις, υπό τον όρο ότι η αναπαραγωγή αυτή δεν βλάπτει την κανονική εκμετάλλευση του έργου, ούτε προκαλεί αδικαιολόγητη βλάβη στα νόμιμα συμφέροντα του δημιουργού. Συνεπώς οι περιορισμοί του δικαιώματος

αναπαραγωγής είναι σύμφωνοι με το πνεύμα και το γράμμα της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης, εφόσον πληρούνται τα τρία αυτά κριτήρια, δηλαδή προβλέπονται σε ειδικές περιπτώσεις, δεν βλάπτεται η κανονική εκμετάλλευση του έργου και δεν προκαλείται αδικαιολόγητη βλάβη στα νόμιμα συμφέροντα του δημιουργού. Τα τρία αυτά κριτήρια είναι γνωστά ως «τεστ των τριών βημάτων» (σταδίων) (three steps test).

Ο ορισμός του δικαιώματος αναπαραγωγής που προβλέπεται στο άρθρο 9 της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης κρίθηκε επαρκής, όσον αφορά το ηλεκτρονικό περιβάλλον. Έτσι η Συνθήκη WIPO για την πνευματική ιδιοκτησία δεν περιλαμβάνει ειδική διάταξη για το δικαίωμα αναπαραγωγής, που υπήρξε άλλωστε ένα από τα πιο αμφισβητούμενα σημεία κατά τη Διπλωματική Διάσκεψη της Γενεύης (1996).

Η Σύμβαση WIPO για τις ερμηνείες-εκτελέσεις και φωνογραφήματα αναγνωρίζει στους ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν την άμεση ή έμμεση αναπαραγωγή των ερμηνειών ή εκτελέσεων που είναι ενσωματωμένες σε φωνογραφήματα με οποιονδήποτε τρόπο και μορφή (άρθρο 7). Αντίστοιχο δικαίωμα αναγνωρίζεται και στους παραγωγούς φωνογραφημάτων (άρθρο 11).

Σε κοινοτικό επίπεδο, το δικαίωμα αναπαραγωγής, έχει εναρμονισθεί όσον αφορά τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών, τις βάσεις δεδομένων και τα συγγενικά δικαιώματα.

Η Οδηγία για την κοινωνία των πληροφοριών αναγνωρίζει στους δημιουργούς το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν την άμεση ή έμμεση, προσωρινή ή μόνιμη αναπαραγωγή των έργων τους με οποιοδήποτε μέσο και μορφή, εν όλω ή εν μέρει. Το ίδιο δικαίωμα παρέχεται και στους ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες, όσον αφορά την ενσωμάτωση των ερμηνειών τους σε υλικό φορέα, στους παραγωγούς φωνογραφημάτων για τα φωνογραφήματά τους, στους παραγωγούς οπτικοακουστικών έργων, για το πρωτότυπο και τα αντίγραφα των ταινιών τους και στους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς, όσον αφορά την υλική ενσωμάτωση των εκπομπών τους που μεταδίδονται ενσυρμάτως ή ασυρμάτως, συμπεριλαμβανομένης της καλωδιακής ή δορυφορικής μετάδοσης.

Ο ορισμός είναι ευρύς και καλύπτει όλες τις πράξεις αναπαραγωγής, με οποιαδήποτε μορφή, υλική ή άυλη, σε ανοιχτή ή όχι γραμμή. Άμεση αναπαραγωγή είναι η αναπαραγωγή ενός έργου ή άλλου προστατευομένου αντικειμένου που γίνεται απευθείας στο ίδιο ή σε διαφορετικό μέσο, ενώ η έμμεση αναπαραγωγή καλύπτει τις αναπαραγωγές που γίνονται μέσω ενδιάμεσης διαδικασίας, όπως ραδιοτηλεοπτική

εκπομπή με χρήση φωνογραφήματος. Η διατύπωση *προσωρινή ή μόνιμη αναπαραγωγή* έχει σκοπό να καταστήσει σαφές ότι στο διαδίκτυο ενδέχεται να υπάρχουν αναπαραγωγές που δεν έχουν σκοπό ή αποτέλεσμα την παραγωγή μόνιμου αντιγράφου, αλλά μπορεί να οδηγήσουν στη δημιουργία μη ορατού αντιγράφου στη μνήμη ηλεκτρονικού υπολογιστή. Κατά συνέπεια, στην πράξη αναπαραγωγής εμπίπτουν τόσο τα προσωρινά, όσο και τα μόνιμα αντίγραφα. Η τάση η οποία επικράτησε ήταν ο ευρύς χαρακτήρας της αναπαραγωγής με υποχρεωτική εξαίρεση ορισμένων πράξεων.

Ειδικότερα, από το αποκλειστικό δικαίωμα αναπαραγωγής εξαιρούνται *υποχρεωτικά* οι προσωρινές πράξεις, οι οποίες είναι α) μεταβατικές ή παρεπόμενες, β) αποτελούν αναπόσπαστο και ουσιώδες τμήμα μιας τεχνολογικής μεθόδου γ) έχουν αποκλειστικό σκοπό να επιτρέψουν την εντός δικτύου μετάδοση μεταξύ τρίτων μέσω διαμεσολαβητή ή τη νόμιμη χρήση του έργου ή άλλου προστατευόμενου αντικειμένου και δ) δεν έχουν καμία ανεξαρτητη οικονομική σημασία.

Η εξαίρεση αυτή, όπως προαναφέρθηκε, έχει υποχρεωτικό χαρακτήρα (mandatory exception) και καλύπτει τις πράξεις που καθιστούν δυνατή την αναζήτηση (browsing) και την αποθήκευση σε κρυφή μνήμη (caching), καθώς και τις πράξεις που καθιστούν δυνατή την αποτελεσματική λειτουργία των συστημάτων μετάδοσης, εφόσον ο διαμεσολαβητής δεν τροποποιεί τις πληροφορίες και δεν παρεμποδίζει τη νόμιμη χρήση της τεχνολογίας, η οποία αναγνωρίζεται ευρέως και χρησιμοποιείται από τη βιομηχανία με σκοπό την απόκτηση δεδομένων σχετικά με τη χρήση των πληροφοριών. Η χρήση θεωρείται νόμιμη, εφόσον επιτρέπεται από το δικαιούχο και δεν περιορίζεται από το νόμο (αιτιολ. σκέψη 33).

Η εφαρμογή του δικαιώματος αναπαραγωγής στο διαδίκτυο έχει εξαιρετική σημασία και χρησιμοποιείται συχνά από τα δικαστήρια για την καταστολή παράνομης διάθεσης έργων στον κυβερνοχώρο. Η γαλλική νομολογία βασίσθηκε κυρίως στο δικαίωμα αναπαραγωγής για να απαγορεύσει τη διάθεση στο διαδίκτυο εφημερίδας σε ηλεκτρονική μορφή, όσο δεν μπορούσε να επιτευχθεί συμφωνία μεταξύ του εκδότη και των δημοσιογράφων. Η αμερικανική νομολογία για το Napster βασίσθηκε επίσης σε ένα μεγάλο μέρος στο δικαίωμα αναπαραγωγής. Όπως είναι γνωστό ο αλγόριθμος MP3 επιτρέπει τη συμπίεση μουσικών κομματιών σε ψηφιακή μορφή και σε αρχεία που μπορούν να διακινηθούν με μεγάλη ταχύτητα και ευκολία μέσω Internet. Τα συστήματα αυτά στηρίζονται κυρίως σε λογισμικό το οποίο επιτρέπει τη διανομή μουσικής μέσω δικτύων περιορίζοντας το χρόνο

«κατεβάσματος» στον ηλεκτρονικό υπολογιστή. Η δικαστική διαμάχη άρχισε τον Αύγουστο 1999. Η προσβολή σύμφωνα με την θέση των εναγόντων συνίσταται κυρίως στην αναπαραγωγή και διανομή ηχογραφημάτων χωρίς την άδεια των δικαιούχων. Στην πραγματικότητα το Napster επιτρέπει στο χρήστη να «κατεβάσει» μουσική σε μορφή MP3 από ηλεκτρονικό υπολογιστή άλλου χρήστη και να προβαίνει σε παράνομη αναπαραγωγή και διανομή. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο εναγόμενος είχε αποδεχθεί την παράνομη αναπαραγωγή που εδώ συντελείται κυρίως με την αποθήκευση στον ηλεκτρονικό υπολογιστή του μουσικού έργου σε ψηφιακή μορφή, αλλά πρόβαλε την εξαίρεση του fair use την οποία όμως δε δέχθηκε το δικαστήριο. Το θέμα του Napster διευθετήθηκε σε ένα πρώτο στάδιο με συμβιβασμό που επιτεύχθηκε με τη γερμανική εταιρεία Bertelsmann η οποία ανέλαβε τη χρηματοδότηση και τελειοποίηση του συστήματος διακίνησης μουσικών αρχείων, με τον όρο καταβολής των δικαιωμάτων σε όλες τις κατηγορίες δικαιούχων. Στις 12 Φεβρουαρίου 2001 το Court of Appeals (9th Circuit) των ΗΠΑ δέχθηκε και σε δεύτερο βαθμό ότι υπάρχει προσβολή του copyright και ειδικότερα του δικαιώματος αναπαραγωγής και διανομής. Έτσι το Napster πρέπει να σταματήσει την υποστήριξη των χρηστών στην ανταλλαγή μουσικών έργων χωρίς άδεια των δικαιούχων. Παράλληλα σχεδιάζεται το Napster II που θα λειτουργεί με συνδρομή. Η απόφαση αυτή που σημειωτέον είναι μακροσκελής και το σκεπτικό της προσαρμοσμένο στο αμερικανικό σύστημα copyright, ίσως αποτελέσει ορόσημο ανατρέποντας κάθε ελπίδα όσων υποστήριζαν ότι ο κυβερνοχώρος θα σημάνει το τέλος της πνευματικής ιδιοκτησίας. Οι νέες τεχνολογίες επιτρέπουν τη διακίνηση και ανταλλαγή μουσικών και οπτικοακουστικών έργων, λογισμικού, κειμένων και άλλων προστατευόμενων αντικειμένων, αλλά το σύστημα που διευκολύνει την αναπαραγωγή, την παρουσίαση/θέση σε διάθεση στο κοινό, τη διανομή, ή οποιαδήποτε άλλη χρήση χωρίς την άδεια των δικαιούχων δεν μπορεί να γίνει αποδεκτό από το δίκαιο.

2) Η Οδηγία για την κοινωνία των πληροφοριών στο πνεύμα των Συνθηκών WIPO, αναγνωρίζει στους δημιουργούς το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν την παρουσίαση των έργων τους στο κοινό με ενσύρματα ή ασύρματα μέσα, καθώς και να καθιστούν προσιτά τα έργα τους στο κοινό με τέτοιο τρόπο, ώστε οποιοσδήποτε να έχει πρόσβαση σε αυτά όπου και όταν ο ίδιος επιλέγει (άρθρο 3 παρ. 1). Στην έννοια της παρουσίασης στο κοινό δεν περιλαμβάνεται η διανομή υλικών αντιτύπων. Περαιτέρω προβλέπεται για τους δικαιούχους συγγενικών

δικαιωμάτων το αποκλειστικό δικαίωμα διάθεσης στο κοινό (άρθρο 3 παρ. 2). Το δικαίωμα παρουσίασης στο κοινό, καθώς και το δικαίωμα διάθεσης δεν αναλώνονται με οποιαδήποτε πράξη παρουσίασης ή διάθεσης στο κοινό (άρθρο 3 παρ. 3 Οδηγίας και αιτιολογική σκέψη 29) και έχουν μεγάλη πρακτική σημασία στο πλαίσιο διακίνησης των έργων στις λεωφόρους των πληροφοριών. Ο προσδιορισμός της έννοιας του *κοινού* αφήνεται στην εθνική νομοθεσία και στα εθνικά δικαστήρια, αφού σε διεθνές επίπεδο δεν υπάρχει ορισμός του κοινού που να γίνεται γενικά αποδεκτός.

3) Η Οδηγία για την κοινωνία των πληροφοριών αναγνωρίζει στους δημιουργούς, όσον αφορά το πρωτότυπο ή αντίγραφα των έργων τους, το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν τη διανομή στο κοινό με οποιαδήποτε μορφή μέσω πώλησης ή με άλλο τρόπο (άρθρο 4 παρ. 1). Η ρύθμιση αυτή είναι αντίστοιχη με εκείνες των Συνθηκών WIPO. Εναρμονίζεται επίσης σε κοινοτικό επίπεδο το θέμα της ανάλωσης και προβλέπεται ότι το δικαίωμα διανομής του πρωτοτύπου ή αντιγράφων ενός έργου εντός της Κοινότητας αναλώνεται μόνο εάν η πρώτη πώληση ή η κατ' άλλο τρόπο πρώτη μεταβίβαση της κυριότητας εντός της Κοινότητας πραγματοποιείται από το δικαιούχο ή με τη συγκατάθεσή του (άρθρο 4 παρ. 2). Η ρύθμιση αυτή είναι σύμφωνη με την πάγια νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου και τις ρυθμίσεις που έχουν ήδη γίνει δεκτές στο πλαίσιο του κοινοτικού κεκτημένου. Η διάταξη αυτή δεν επιτρέπει στα κράτη μέλη να εφαρμόσουν την αρχή της διεθνούς ανάλωσης, σύμφωνα με την οποία η πρώτη πώληση ενός προστατευόμενου αντικειμένου σε οποιαδήποτε χώρα του κόσμου από το δικαιούχο ή με τη συναίνεσή του αναλώνει διεθνώς το δικαίωμα διανομής για το συγκεκριμένο αντικείμενο. Για τα συγγενικά δικαιώματα η Οδηγία για την Κοινωνία των Πληροφοριών δεν προβλέπει ειδική ρύθμιση δεδομένου ότι στον τομέα αυτό το δικαίωμα διανομής είχε ήδη εναρμονισθεί με την Οδηγία 92/100 (άρθρο 9), ενώ για την πνευματική ιδιοκτησία η μέχρι τώρα εναρμόνιση αφορούσε μόνο τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών (άρθρο 4 Οδηγίας 91/250) και τις βάσεις δεδομένων (άρθρο 5γ Οδηγίας 96/9).

B. Υποχρεώσεις για τεχνολογικά μέτρα

Οι τεχνολογικές εξελίξεις οδήγησαν τους δικαιούχους στη χρήση τεχνολογικών μέτρων με σκοπό να αποτρέψουν την προσβολή ή να περιορίσουν την παράνομη πράξη.

Οι Συνθήκες WIPO επιβάλλουν στα συμβαλλόμενα μέρη να παρέχουν κατάλληλη έννομη προστασία και να θεσπίζουν αποτελεσματικά μέτρα έναντι της εξουδετέρωσης των τεχνικών συστημάτων τα οποία χρησιμοποιούν οι δημιουργοί, οι ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες και οι παραγωγοί φωνογραφημάτων κατά την άσκηση των δικαιωμάτων τους, ώστε να περιορίζονται οι ενέργειες που δεν επιτρέπονται από τους εν λόγω δικαιούχους ή απαγορεύονται από το νόμο (άρθρο 11 Συνθήκης WIPO για την πνευματική ιδιοκτησία και άρθρο 18 Συνθήκης WIPO για τις ερμηνείες εκτελέσεις και τα φωνογραφήματα).

Η Οδηγία για την Κοινωνία των Πληροφοριών προβλέπει ρύθμιση (άρθρο 6) που βασίζεται κατά ένα μεγάλο μέρος στις Συνθήκες WIPO. Η ρύθμιση ξεκινάει από το σκεπτικό ότι οι τεχνολογικές εξελίξεις δίνουν τη δυνατότητα στους δικαιούχους να χρησιμοποιούν τεχνολογικά μέτρα για την παρεμπόδιση ή τον περιορισμό παράνομων πράξεων, ενώ παράλληλα καθίσταται δυνατή η άσκηση δραστηριοτήτων που επιτρέπει ή διευκολύνει την εξουδετέρωση τεχνολογικών μέτρων (αιτιολ. σκέψη 47). Προς αποτροπή αυτού του κινδύνου η Οδηγία προβλέπει υποχρεώσεις κατάλληλης έννομης προστασίας α) κατά της εξουδετέρωσης κάθε αποτελεσματικού τεχνολογικού μέτρου που πραγματοποιεί κάποιος εν γνώσει του ή έχοντας βάσιμους λόγους οι οποίοι του επιτρέπουν να γνωρίζει ότι επιδιώκει αυτό το σκοπό, καθώς και β) κατά της κατασκευής, εισαγωγής, διανομής, πώλησης, εκμίσθωσης, διαφήμισης για πώληση και εκμίσθωση, ή κατά κατοχής για σκοπούς εμπορικούς, συσκευών, προϊόντων, συστατικών στοιχείων ή παροχής υπηρεσιών που αποτελούν αντικείμενο προώθησης, διαφήμισης ή εμπορίας με σκοπό την εξουδετέρωση της προστασίας ή πέρα από την εξουδετέρωση της προστασίας, έχουν εμπορικό σκοπό ή χρήση περιορισμένης σημασίας ή έχουν πρωτίστως σχεδιασθεί, προσαρμοσθεί ή πραγματοποιηθεί για να επιτρέπουν ή να διευκολύνουν την εξουδετέρωση της προστασίας οποιωνδήποτε αποτελεσματικών τεχνολογικών μέτρων.

Στην έννοια των «τεχνολογικών μέτρων» εμπίπτει κάθε τεχνολογία, μηχανισμός ή συστατικό στοιχείο που αποσκοπεί στο να εμποδίσει ή να περιορίσει πράξεις, σε σχέση με έργα ή άλλα προστατευόμενα αντικείμενα, που δεν έχουν

επιτραπεί από το δικαιούχο της πνευματικής ιδιοκτησίας ή των συγγενικών δικαιωμάτων ή του *sui generis* δικαιώματος του κατασκευαστή βάσης δεδομένων. Τα τεχνολογικά μέτρα θεωρούνται «αποτελεσματικά» όταν η χρήση του έργου ή άλλου προστατευμένου αντικειμένου ελέγχεται από τους δικαιούχους μέσω διαδικασίας ελέγχου πρόσβασης, όπως κρυπτογράφηση, διατάραξη της μετάδοσης ή προστατευτικός μηχανισμός ελέγχου της αντιγραφής.

Οι ρυθμίσεις που αφορούν τα τεχνολογικά μέτρα δεν εφαρμόζονται στα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών, ούτε εμποδίζουν τις ειδικές διατάξεις σε σχέση με την προστασία που παρέχει η Οδηγία 91/250. Τα άρθρα 5 και 6 της Οδηγίας 91/250 προβλέπουν ειδικές εξαιρέσεις από τα αποκλειστικά δικαιώματα για τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών και δεν θα πρέπει να εμποδίζεται η ανάπτυξη ή χρησιμοποίηση τυχόν μέσων εξουδετέρωσης τεχνολογικών μέτρων που είναι αναγκαία για τις πράξεις οι οποίες αναφέρονται στις ειδικές αυτές διατάξεις (αιτιολ. σκέψη 50).

Τα κράτη μέλη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να προβλέψουν τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να διασφαλίσουν την εφαρμογή ορισμένων περιορισμών, εάν οι δικαιούχοι δεν λάβουν εκούσια μέτρα στα οποία συμπεριλαμβάνονται και οι σχετικές συμφωνίες. Ειδικότερα, προκειμένου να διευκολυνθεί η πραγμάτωση των στόχων ορισμένων εξαιρέσεων ή περιορισμών που προβλέπονται στην Οδηγία (άρθρο 5 παρ. 2 στοιχ. α, γ, δ, ε και παρ. 3 α, β, ε) τα κράτη μέλη θα πρέπει να προάγουν τη λήψη από τους δικαιούχους *εκούσιων μέτρων*, συμπεριλαμβανομένης και της σύναψης και εφαρμογής *συμφωνιών* μεταξύ των δικαιούχων και των τρίτων. Ελλείψει τέτοιων εκουσιών μέτρων ή συμφωνιών, τα κράτη μέλη μεριμνούν, ώστε οι δικαιούχοι να παράσχουν σε όσους εμπίπτουν στο πεδίο των εξαιρέσεων τα κατάλληλα μέσα, ώστε να υλοποιηθεί η εξαίρεση ή ο περιορισμός. Οι εξαιρέσεις αυτές αφορούν α) τη φωτοτυπική αναπαραγωγή, β) τις πράξεις αναπαραγωγής που πραγματοποιούνται από βιβλιοθήκες προσιτές στο κοινό, εκπαιδευτικά ιδρύματα, μουσεία ή αρχεία που δεν αποσκοπούν άμεσα ή έμμεσα σε οικονομικό ή εμπορικό όφελος, γ) τις εφήμερες εγγραφές που πραγματοποιούνται από ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς για τις δικές τους εκπομπές, δ) τις αναπαραγωγές εκπομπών από μη κερδοσκοπικά ιδρύματα (όπως νοσοκομεία, φυλακές), ε) τη χρήση χάριν παραδείγματος κατά τη διδασκαλία ή την επιστημονική έρευνα, στ) τις χρήσεις προς όφελος προσώπων με ειδικές ανάγκες και ζ) τη χρήση για λόγο υψ δημόσιας ασφάλειας ή για την κάλυψη διοικητικών,

κοινοβουλευτικών ή δικαστικών διαδικασιών (άρθρο 5 παρ. 2 στοιχεία α, γ, δ, ε και παρ. 3 α, β, ε).

Παρόμοια μέτρα μπορούν να ληφθούν και για την περίπτωση της αναπαραγωγής για ιδιωτική χρήση (άρθρο 6 παρ. 4 εδ. β Οδηγίας).

III. Η ελληνική νομοθεσία

Ο Ν.2121/1993 και ειδικότερα όπως έχει τροποποιηθεί κυρίως με το Ν.2435/1996 (άρθρα 3 και 10), το Ν.2557/1997 (άρθρο 8) και το Ν. 2819/2000 (άρθρο 7), δίνει τη δυνατότητα προσαρμογής του ισχύοντος νομικού πλαισίου στις ρυθμίσεις των δύο νέων Συνθηκών WIPO και της Οδηγίας για την κοινωνία των πληροφοριών. Πολλά από τα δικαιώματα που προβλέπονται στα νομοθετικά αυτά κείμενα έχουν αναγνωρισθεί και καθιερωθεί από την ελληνική νομοθεσία.

Ας αναφερθούμε στο άρθρο 3 του Ν.2121/1993 που απαριθμεί ενδεικτικά τις εξουσίες οι οποίες απαρτίζουν το περιουσιακό δικαίωμα και αντιστοιχούν στους βασικούς τρόπους εκμετάλλευσης του έργου, όπως η εξουσία αναπαραγωγής, η εξουσία θέσης σε κυκλοφορία και η εξουσία παρουσίασης στο κοινό. Ορισμένα περιουσιακά δικαιώματα, όπως το δικαίωμα αναπαραγωγής, αναγνωρίζονται στους ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες, στους παραγωγούς φωνογραφημάτων και οπτικοακουστικών έργων, καθώς και στους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς.

Ιδιαίτερη σημασία έχει, ενόψει της διακίνησης των έργων στην κοινωνία των πληροφοριών, όπου η άυλη διανομή γίνεται συνεχώς σημαντικότερη, ο ορισμός του άρθρου 3 παρ. 2 για τη δημόσια παρουσίαση (χρήση ή εκτέλεση). Σύμφωνα με τη ρύθμιση αυτή δημόσια θεωρείται κάθε παρουσίαση που κάνει το έργο προσιτό σε σύνολο προσώπων ευρύτερο από το στενό κύκλο της οικογένειας και το άμεσο κοινωνικό περιβάλλον, ανεξάρτητα από το αν τα πρόσωπα αυτά του ευρύτερου κύκλου βρίσκονται στον ίδιο ή σε διαφορετικούς χώρους. Ο ορισμός είναι αρκετά ευρύς, ώστε υπάρχει δυνατότητα να συμπεριληφθεί και η περίπτωση της κατ' αιτήση μετάδοσης.

Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι η έννοια της αναπαραγωγής καλύπτει οποιοδήποτε μέσο, όπως, μηχανικά, ηχητικά, μαγνητικά, κινηματογραφικά, ηλεκτρονικά, ψηφιακά ή φωτοχημικά. Σύμφωνα με το άρθρο 13 παρ. 5 Ν.2121/1993,

η σύμβαση ή η άδεια εκμετάλλευσης δεν μπορεί ποτέ να θεωρηθεί ότι αναφέρεται και σε τρόπους εκμετάλλευσης που δεν ήταν γνωστοί κατά το χρόνο κατάρτισης των σχετικών δικαιοπραξιών. Συνεπώς, οι νέοι τρόποι εκμετάλλευσης του έργου που αφορούν την ψηφιακή ή ηλεκτρονική αναπαραγωγή ανήκουν στο δημιουργό. Η άποψη αυτή ενισχύεται και από τους ερμηνευτικούς κανόνες που ρητά προβλέπονται στο άρθρο 15 Ν.2121/1993. Ειδικότερα καθιερώνεται ο κανόνας σύμφωνα με τον οποίο, αν δεν καθορίζονται η έκταση και τα μέσα εκμετάλλευσης για τα οποία γίνεται η μεταβίβαση ή συμφωνείται η εκμετάλλευση ή άδεια εκμετάλλευσης, θεωρείται ότι αυτές αφορούν τις εξουσίες εκείνες που είναι αναγκαίες για την εκπλήρωση του σκοπού της σύμβασης (άρθρο 15 παρ. 4 Ν.2121/1993). Είναι γνωστό ότι το έργο χάρη στην άυλη φύση του προσφέρεται για άπειρες χρήσεις διαφορετικές ή όμοιες, χωρίς να επηρεάζει η μία την άλλη. Η πνευματική ιδιοκτησία διαφέρει από την κυριότητα πάνω στα κινητά πράγματα, όπου η πολλαπλή σύγχρονη χρήση αποκλείεται κατά κανόνα, αφού κάθε χρήση προϋποθέτει κατοχή του πράγματος. Η μεταβίβαση της κυριότητας ενός κινητού πράγματος κόβει τους δεσμούς ανάμεσα στον κύριο και στο κινητό πράγμα. Δυνατότητες εκμετάλλευσης που εμφανίζονται μετά τη μεταβίβαση του κινητού πράγματος ανήκουν σε εκείνον που έχει αποκτήσει το πράγμα. Αντίθετα, η μεταβίβαση του περιουσιακού δικαιώματος της πνευματικής ιδιοκτησίας δεν κόβει ριζικά τους δεσμούς ανάμεσα στο δημιουργό και το έργο του. Ακόμα και να έχει συμφωνηθεί ολική μεταβίβαση, η συμφωνία θεωρείται ότι αφορά μόνο τις εξουσίες που ήταν άγνωστες την ώρα της μεταβίβασης, δηλαδή τους τρόπους εκμετάλλευσης που μπορούσαν να είχαν τότε υπόψη τους οι συμβαλλόμενοι.

Η θέση αυτή στηρίζεται στη θεωρία του σκοπού η οποία είχε ήδη αναπτυχθεί από την επιστήμη και τη νομολογία υπό το καθεστώς του προϊσχύσαντος δικαίου για να δώσει απαντήσεις στο ερώτημα σε ποιόν ανήκουν οι εξουσίες που αντιστοιχούν σε νέους τρόπους εκμετάλλευσης του έργου, αν το περιουσιακό δικαίωμα έχει μεταβιβασθεί σε τρίτο πρόσωπο. Η μεταβίβαση του περιουσιακού δικαιώματος γίνεται για ορισμένο σκοπό, συνεπώς το δικαίωμα μεταβιβάζεται μόνο στην έκταση που είναι αναγκαία για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού. Θεωρείται δηλαδή ότι μεταβιβάζονται εκείνες μόνο οι εξουσίες που είναι αναγκαίες να αποκτήσει ο αντισυμβαλλόμενος για την εκπλήρωση του σκοπού της σύμβασης. Οι αρχές αυτές προβλέπονται πλέον ρητά

στη νομοθεσία και ειδικότερα στις ρυθμίσεις των άρθρων 13 παρ. 5 και 15 παρ. 4, καθώς και στο άρθρο 34 παρ. 1 Ν.2121/1993 που αφορά τη σύμβαση οπτικοακουστικής παραγωγής. Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή στη σύμβαση οπτικοακουστικής παραγωγής πρέπει να ορίζονται ρητά οι συγκεκριμένες εξουσίες από το περιουσιακό δικαίωμα που μεταβιβάζονται στον παραγωγό οπτικοακουστικών έργων, ενώ στην αντίθετη περίπτωση η σύμβαση επιφέρει μεταβίβαση στον παραγωγό εκείνων των εξουσιών από το περιουσιακό δικαίωμα που είναι αναγκαίες για την εκπλήρωση του σκοπού της σύμβασης (άρθρο 34 παρ. 1 Ν.2121/1993). Η νομολογία που έχει διαμορφωθεί στην ελληνική έννομη τάξη υπέρ των σκηνοθετών και σεναριογράφων παλαιών ελληνικών ταινιών στηρίζεται στους παραπάνω κανόνες και μπορεί να εφαρμοσθεί και για την ηλεκτρονική χρήση των έργων.

Περαιτέρω αξίζει να σημειωθεί ότι μεταξύ των προστατευόμενων έργων τα οποία απαριθμούνται ενδεικτικά στο άρθρο 2 Ν.2121/1993 περιλαμβάνονται και τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών, σύμφωνα με τις ρυθμίσεις της Οδηγίας 91/250. Η εθνική νομοθεσία εναρμονίστηκε και με την Οδηγία 96/9 για τη νομική προστασία των βάσεων δεδομένων (άρθρο 7 Ν.2819/2000). Είναι όμως γνωστό ότι στο Ν.2121/1993 γινόταν ήδη ρητή αναφορά στις βάσεις δεδομένων οι οποίες προστατευόντουσαν με τη μορφή συλλογής έργων ή συλλογής απλών γεγονότων και στοιχείων. Σύμφωνα με τη νέα παράγραφο 2α του άρθρου 2 Ν.2121/1993 αντικείμενο προστασίας με την πνευματική ιδιοκτησία είναι οι βάσεις δεδομένων οι οποίες λόγω της επιλογής ή διευθέτησης του περιεχομένου τους αποτελούν πνευματικά δημιουργήματα. Παράλληλα το άρθρο 45Α Ν.2121/1993 αναγνωρίζει στον κατασκευαστή βάσης δεδομένων το δικαίωμα να απαγορεύει την εξαγωγή ή/και επαναχρησιμοποίηση του συνόλου ή ουσιώδους μέρους του περιεχομένου της βάσης δεδομένων αξιολογούμενου ποσοτικά ή ποιοτικά. Πρόκειται για ένα νέο *suí generis* δικαίωμα που έχει σκοπό να προστατεύσει τον κατασκευαστή βάσης δεδομένων έναντι της ιδιοποίησης των αποτελεσμάτων που προκύπτουν από τις οικονομικές και επαγγελματικές επενδύσεις.

Στο Τέταρτο Κεφάλαιο του Ν.2121/1993 (άρθρα 18-28) προβλέπονται περιορισμοί του περιουσιακού δικαιώματος του δημιουργού που εφαρμόζονται αναλόγως και στα συγγενικά δικαιώματα. Με το άρθρο 18 Ν.2121/1993, όπως έχει τροποποιηθεί με το άρθρο 3 Ν.2435/1996, εισάγεται το δικαίωμα εύλογης

αμοιβής υπέρ των δημιουργών και ορισμένων δικαιούχων συγγενικών δικαιωμάτων για την περίπτωση αναπαραγωγής για ιδιωτική χρήση, εάν για την αναπαραγωγή χρησιμοποιούνται τεχνικά μέσα, όπως συσκευές εγγραφής ήχου ή εικόνας ή ήχου και εικόνας, μαγνητικές ταινίες ή άλλοι υλικοί φορείς πρόσφοροι για αναπαραγωγή ήχου ή εικόνας ή ήχου και εικόνας, φωτοτυπικά μηχανήματα, χαρτί κατάλληλο για φωτοτυπίες και ηλεκτρονικοί υπολογιστές. Η εύλογη αμοιβή προσδιορίζεται με βάση την αξία των αντικειμένων που χρησιμοποιούνται για την αναπαραγωγή. Ας σημειωθεί ότι για τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές η αμοιβή αυτή ορίζεται σε ποσοστό 2% της αξίας τους. Η διάταξη του άρθρου 18 έχει ιδιαίτερη σημασία για τους σύγχρονους τρόπους διάδοσης των έργων και άλλων εισφορών, γιατί η ιδιωτική αναπαραγωγή τείνει να αποτελέσει έναν εξ ολοκλήρου τρόπο εκμετάλλευσης.

Η πνευματική ιδιοκτησία και τα συγγενικά δικαιώματα προστατεύονται με τα προληπτικά μέτρα και τις κυρώσεις που καθιερώνονται στο Ν.2121/1993 (άρθρα 59-63 και 64-66). Οι ρυθμίσεις για την επιβολή των δικαιωμάτων εξασφαλίζουν στους δικαιούχους μία αποτελεσματική και επαρκή προστασία. Στο νόμο προβλέπεται ακόμη η εξουσιοδότηση για έκδοση Προεδρικών Διαταγμάτων, όσον αφορά τον καθορισμό προδιαγραφών για συσκευές ή άλλο υλικό αναπαραγωγής έργων και την επιβολή χρήσης συστημάτων ελέγχου.

IV. Οι μελλοντικές εξελίξεις

Στις Συνθήκες WIPO και στη νέα κοινοτική οδηγία επιτεύχθηκε νομοθετικά η ισορροπία μεταξύ των δικαιούχων, της ολότητας και των πολιτιστικών επιχειρήσεων που οικοδομούν την κοινωνία των πληροφοριών. Το θεσμικό πλαίσιο προστασίας που προβλέπεται δίνει τη δυνατότητα προσαρμογής των νομοθετικών ρυθμίσεων στις τεχνολογικές εξελίξεις. Η κοινοτική εναρμόνιση θα πρέπει να γίνει εντός 18 μηνών από τη δημοσίευση της οδηγίας στην ΕΕΕΚ. Το γεγονός αυτό θα επιτρέψει την κύρωση των Συνθηκών WIPO από τα κράτη μέλη με συνέπεια να συμπληρωθεί ο αριθμός των 30 πράξεων επικύρωσης ή προσχώρησης που απαιτούνται για την έναρξη ισχύος των Συνθηκών αυτών.

Παράλληλα έχει ενταχθεί στο πρόγραμμα του Παγκόσμιου Οργανισμού Διανοητικής Ιδιοκτησίας η επεξεργασία κειμένου που θα οδηγήσει στην ψήφιση

μιας νέας Συνθήκης για την ενίσχυση της προστασίας των ραδιοηλεκτρονικών οργανισμών. Ένα άλλο θέμα που απασχολεί τη διεθνή κοινότητα είναι η νομική προστασία του folklore με την ενδεχόμενη αναγνώριση ενός *sui generis* δικαιώματος. Βέβαια παραμένει πάντα σε εκκρεμότητα η προστασία των οπτικοακουστικών ερμηνειών. Η Διπλωματική Διάσκεψη που έλαβε χώρα στη Γενεύη, 7-20 Δεκεμβρίου 2000, στο πλαίσιο των εργασιών του WIPO, δεν οδήγησε σε συμφωνία εξαιτίας των αντιρρήσεων που υπάρχουν στη ρύθμιση του άρθρου 12 για τη μεταβίβαση και άσκηση των αποκλειστικών περιουσιακών δικαιωμάτων. Η δυνατότητα νέας Διπλωματικής Διάσκεψης αφέθηκε ανοιχτή για το μέλλον. Οι δυσκολίες όμως για ευρύτερο διεθνές consensus είναι ακόμα υπαρκτές και έτσι το θέμα της προστασίας των οπτικοακουστικών ερμηνειών φαίνεται να παραμένει προς το παρόν ανοιχτό.

Σε κοινοτικό επίπεδο η πρόταση οδηγίας που αναμένεται να εκδοθεί αφορά την καταπολέμηση της παραποίησης/απομίμησης και της πειρατείας σε συνέχεια του Πράσινου Βιβλίου που εξεδόθη τον Οκτώβριο του 1998. Η Επιτροπή έχει ανακοινώσει ένα σχέδιο δράσης το οποίο περιλαμβάνει σημαντικές πρωτοβουλίες όπως η ενίσχυση των μέσων επιβολής του σεβασμού των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας, η θέσπιση ενός γενικού πλαισίου για ανταλλαγή πληροφοριών και διοικητική συνεργασία, προγράμματα κατάρτισης των υπαλλήλων των υπηρεσιών καταστολής, καθιέρωση σημείων επαφής που θα λειτουργούν ως διασύνδεσμοι μεταξύ των υπηρεσιών, η εναρμόνιση των κατωτάτων ορίων επιβολής ποινικών κυρώσεων και δημιουργία ιστοχώρου στο Internet που θα επιτρέπει την πρόσβαση στις αποφάσεις που εκδίδουν τα εθνικά δικαστήρια.

Πέρα από τις προσπάθειες αυτές εκείνο που αξίζει να τονιστεί είναι ότι η πνευματική ιδιοκτησία πρέπει να παραμείνει ένα ιδιωτικό δικαίωμα με επίκεντρο το δημιουργό και το έργο. Πνευματική ιδιοκτησία χωρίς δημιουργούς και καλλιτέχνες δεν έχει μέλλον. Η μεταβίβαση και γενικά η παραχώρηση δικαιωμάτων στην πολιτιστική βιομηχανία δεν πρέπει να καταλήξει σε αλλοίωση του χαρακτήρα του δικαίου αυτού. Τη θέση του δημιουργού και του ερμηνευτή-καλλιτέχνη καταλαμβάνουν όλο και πιο συχνά πολιτιστικές επιχειρήσεις που ζητούν με την παντοδυναμία τους την εφαρμογή της νομοθεσίας ή επιτυγχάνουν lobbies για να επιβάλλουν τις δικές τους θέσεις. Ο νομοθέτης και κυρίως οι κοινοβουλευτικοί εκπρόσωποι βρίσκονται πολλές φορές προβληματισμένοι γιατί υπάρχει δυσκολία

αναγνώρισης των πραγματικών συμφερόντων των δημιουργών και των καλλιτεχνών, ενώ παράλληλα πρέπει να ληφθεί υπόψη το συμφέρον της ολότητας. Η ιστορία αναδεικνύει ότι η αναγνώριση και υπεράσπιση των δικαιωμάτων ήταν αποτέλεσμα των αγώνων που έδωσαν οι ίδιοι οι δημιουργοί και οι καλλιτέχνες προβάλλοντας ηθικές και πνευματικές αξίες. Η εξεύρεση της ισορροπίας μεταξύ όλων των τάσεων δεν είναι εύκολη υπόθεση. Κάθε εποχή έχει τα δικά της προβλήματα τα οποία μπορούν να ξεπεραστούν με ελεύθερη διαπραγμάτευση, συναίνεση όλων των ενδιαφερομένων μερών και με την εφαρμογή κλασικών αρχών που σέβονται την ηθική αξία του ανθρώπινου πνεύματος. Το ζητούμενο στο χώρο της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι η διεθνής εναρμόνιση και όχι η παγκοσμιοποίηση που οδηγεί σε μονόπλευρες ρυθμίσεις και δεσμευτικά πρότυπα.

Αθήνα, 22 Ιουνίου 2001

Δ. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ